

KISS KÁLMÁN

## ADATOK A *VER* IGE SZÓFEJTÉSÉHEZ ÉS LEXIKO-SZEMANTI-KAI PÁRHUZAMAIHOZ MÁS NYELVEKBEN

### DATA ON THE DEFINITION OF THE VERB *VER* AND ITS LEX-ICO-SEMANTIC PARALLELS IN OTHER LANGUAGES

#### ÖSSZEFOGLALÓ

A *ver* ige a magyar szókészlet ismeretlen eredetűnek tekintett eleme, amelyet a középkori írott forrásainkban való korai előfordulása miatt a szakemberek régi magyar szavunknak tartanak. A szó etimológiájának megfejtésére vonatkozó azon eddigi javaslatokat, amelyek a finnugorból vagy az ótörök nyelvekből való kölcsönzésnek tekintik a szót, az etimológiai szótáraink nem fogadják el, azonban a törökös eredeztetést nem zárják ki teljes mértékben. Így a jelen tanulmány szerzője a törökös nyelvekben gyűjtött adataival szeretné bemutatni, hogy lehetségesnek tart egy olyan kölcsönzést, amely valamely csuvas típusú nyelvet beszélő török népcsoport nyelvéből kerülhetett át a magyar nyelvbe. Az ősi etimonból keletkezett csuvas alak szabályos hangváltozás eredménye, amelyet a magyarok a csuvas népekkel történt együtt élés és kulturális érintkezés ideje alatt vettek át. A dolgozat bemutatja a *ver* ige útját a magyar nyelvbe, a magyar nyelvben kialakult gazdag jelentéstartományát, és török, illetve magyar analóg példákat ismertet a *ver* esetében végbement nyelvi változásokat illetően. A dolgozat második felében a szerző bemutatja a *ver* igéből képzett igei és főnévi alakok (*verekszik*, *verekedés*) napjainkban már nem élő 'háborúzik, háború' jelentését, illetve ugyanebben a jelentésben azokat az európai nyelvekben meglévő szavakat, amelyeknek a tövében a *ver* ige etimónja fedezhető fel.

**Kulcsszavak:** *ver* ige, etimológia, jövevényszó, csuvas kölcsönzés, európai nyelvek párhuzamos alakjai

#### ABSTRACT

The verb *ver* is an element of the Hungarian vocabulary considered to be of unknown origin, which is regarded by experts to be our old Hungarian word due to its early occurrence in our medieval written sources. The previous proposals regarding the interpretation of the etymology of the word, which consider the word to be a borrowing from Finno-Ugric or Old Turkish languages, are not accepted by our etymological dictionaries. However, the Turkish origin is not completely excluded. Thus, the author of the present study would like to demonstrate with the data collected in Turkish languages that he considers it possible that a borrowing could have been transferred to the Hungarian language from the language of a Turkish ethnic group speaking a Chuvash-type language. The Chuvash form that arose from the ancient etymon is the result of regular sound changes that the Hungarians adopted during the period of coexistence and cultural contact with the Chuvash peoples. The paper presents the path of the verb *ver* into the Hungarian language, its rich range of meanings in the Hungarian language, and

presents Turkish and Hungarian analogical examples regarding the linguistic changes that have occurred in the case of *ver*. In the second half of the paper, the author presents the meanings of the verb and noun forms formed from the verb *ver* (*verekszik*, *verekedés*) that are no longer in use today as ‘to war, war’, as well as the words in European languages with the same meaning, in the roots of which the etymon of the verb *ver* can be discovered.

**Keywords:** verb *ver*, etymology, loanword, Chuvash loanword, parallel forms of European languages

## 1. Bevezető

Dolgozatom két fő kérdéssel kíván foglalkozni: egyrészt a magyar szókészlet ismeretlen eredetűnek tekintett *ver* igéjével kapcsolatban olyan nyelvi adatokat szeretnék bemutatni, amelyek feltételezésem szerint előbbre vihetik a gondolkodást e szó etimológiai megfejtése vonatkozásában, másrészt pedig arra szeretnék rávilágítani, hogy a *ver* ige etimonja nem csupán a magyarban és a véleményem szerint lehetséges átvételének tekinthető nyelvben, a csuvasban, illetve tágabb nyelvcsaládjában, a törökben van meg, hanem ezeken túl más nyelvekben és nyelvcsaládokban is megtalálható.

### 2.1. A magyar *ver* ige az első írott forrásokban

Vegyük először szemügyre a magyar *ver* ige írott forrásainkban való legkorábbi felbukkanásait! A tő elsőként az ómagyar korból, egy 1138-ban keletkezett forrásból adatható, amely a *Werete* személynévi alakban maradt fenn. Első igei előfordulása a *werethül* egyes szám második személyű ragos alakból ismert a 13. század végi Ómagyar Mária-siralomból (ÜESZweb<sup>beta</sup>). A korai adatok alapján a *ver* igét a magyar szókincs régi elemének kell tekinteni. Ami a töben hordozott jelentéseit illeti: az ige első jelentései között az ’ütlegel, ütésekkel büntet’ szerepel, a 14. századi forrásokban pedig megjelennek a ’vág, csapkod, legyőz, lesújt, elpusztít’ jelentések is. Fennmaradt forrásaink azt mutatják, hogy a töben hordozott különböző jelentések, főként az igekötős alakoknak köszönhetően, a régiségben és napjainkban is igen széles skálán mozognak: a „szelídebbnek” tekinthető ’valamihez odaverődik, odaütődik, odakoccan’ jelentés mellett megvan az erőteljesebb ’megver, megzörget valamit’, majd a végén eljutunk a harci, háborús cselekményeket jelentő ’csatázik, harcol, vereséget mér, legyőz’ jelentésekig (vö. Kölcsey Himnuszában a „vert hadunk csonthalmain győzedelmi ének” sort).

### 2.2. A *ver* ige eredeztetésével kapcsolatos eddigi nézetek

Szófejtési javaslatok eddig is születtek a *ver* ige eredetére vonatkozóan,

azonban az etimológiai szótáraink továbbra is ismeretlen eredetűnek tekintik szókészletünk ezen elemét. Ezt olvashatjuk A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szócikkében (TESz. 3: 1115–1116), valamint a Benkő Loránd szerkesztette Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen (EWUng 3: 678) című műben. Ugyancsak ismeretlen eredetűnek tartja ezt az igét Zaicz Gábor Etimológiai szótára (Zaicz, 907), valamint a webes formában elkészített Új magyar etimológiai szótár *ver* igére vonatkozó szócikke (ÚESZweb<sup>beta</sup>/ver). Érezhetünk azonban némi árnyalatnyi különbséget ezeknek a szótáraknak a megfogalmazásaiban, amikor a *ver* ige eddigi eredeztetési kísérleteiről nyilatkoznak. Míg a TESz. szerint a *ver* ige „finnugor egyeztetése, valamint törökből való származtatása téves”, az EWUng némileg feloldja ezt a nagyon határozott megállapítást, hiszen így fogalmaz: „Herleitung aus dem Türkischen ist *kaum wahrscheinlich*” (kiemelés tőlem: KK), azaz ’a törökből való eredeztetése *aligha valószínű*’. Az Új etimológiai szótár szócikkében is van némi megengedés: „Az ótörökből való származtatása *kevésbé valószínű* (kiemelés tőlem: KK).” Ezen a nem kategorikusan kizáró megfogalmazásokon felbátorodva szeretném a török nyelvekből vett adataimat bemutatni és a csuvas mint átdó nyelv irányába mutató elgondolásomat mintegy lehetséges szófejtési javaslatként közrebocsátani.

A *ver* ige eredetét kutatva elsőként azt a tényt kell figyelembe venni, hogy az obi-ugorban, illetve a finnségi nyelvekben nem mutatható ki meggyőzően a megléte, így az ebben az irányban született magyarázatot a TESz. említett szócikke nem tartja elfogadhatónak. Újabban is készült az ige finnugor, azon belül ugor eredeztetésével foglalkozó munka, amely a magyar *ver* igét az osztjában és vogulban meglévő, ’készít, csinál’ jelentésű alakokkal rokonítja. A szerző szerint az ugor ige „őse valamely iráni nyelvből származhat” (Honti, 63–72), úgy tűnik azonban, hogy ez a szófejtési javaslat az Új etimológiai szótár készítőit nem győzte meg (vö. ÚESZweb<sup>beta</sup>/ver).

Ha tehát a magyar *ver* igének a rokonnak tekintett nyelvekben nincs kimutatható alakja, akkor ennek az igének az eredetét vagy a magyar nyelvben magában vagy pedig más nyelvben, nyelvekben kell keresnünk. Az első lehetőségre abban az esetben gondolhatnánk, ha ennek az igtőnek semmilyen más nyelvben nem létezne hangzásában, illetve jelentéseiben – természetesen mind történelmi, mind nyelvi vonatkozásban is érvekkel alátámasztottan kapcsolatba hozható – hasonló alakja. Ekkor valóban magyar eredetűnek, a magyar nyelv önálló életében keletkezett igének kellene tekintenünk. Számomra azonban úgy tűnik, hogy helyesebb a *ver* vonatkozásában a más nyelvekben való további kutatás, azon belül is a török nyelvek alapos szemrevételezése, mivel meglátásom szerint a *ver* ige meglétét, pontosabban annak etimonját nemcsak a régi török forrásokban találhatjuk meg, hanem a modern török nyelvekben is.

Ezek előre bocsátásával szeretném megvizsgálni a török nyelvcsaládból való származtatás lehetőségét.

### 2.3. A *ver* ige alakjai a török nyelvekben

Mit mondanak a *ver* ige származásával kapcsolatban a legrégebbi írott források szókincsét bemutató török nyelvi szótárak? Az ige kiindulásának tekinthető etimon *ur-* alakban mind a 7–13. századból fennmaradt írott szóanyag alapján készített Ótürk szótárban (ÓTSz.), mind Sir Gerard Clauson Tizenharmadik század előtti török etimológiai szótár című művében megtalálható. Az *ur-* ige-tő tárgyas, jelentése: 'üt, vág, megveri az ellenséget'. Igéből képzett főnévi alakváltozata: *uruş*, amelynek jelentése: 'harc, küzdelem' (vö. ÓTSz. 614, Clauson, 239).

De hogyan juthatunk el a török *ur-* tőtől a magyar *ver* igealakig? Erre a kérdésre a választ a török nyelvcsaládba tartozó nyelvek etimológiai szótárainak magyarázatában találjuk. Ez a változás ugyanis még a magyar nyelvbe történt átvétel előtt a török nyelvcsaládon belül ment végbe. Az *ur-* etimont a köztörök csoportba tartozó nyelvek ma is őrzik, igei alakjuk a régiségben is *ur-* vagy *or-* volt, jelentésük: 'ütni, odaütni'. Ehhez a tranzitív igei tőhöz járult egy kölcsönösséget kifejező igeképző, s ennek eredményeként születtek meg a 12–13. századból adatolt üzbég *ypuu*, kazah, karakalpak *ypыc*, hakas *ypыc*, tatár *орыш*, valamint a baskír *орон* török nyelvi adatok.

A *ver* igealak az eredeti *ur-* etimonból szabályos változás eredményeként keletkezett, a változás a csuvasos típusú török nyelvek csoportjában ment végbe, ahol a magánhangzós kezdetű tő elé egy *v* protézis került (CsNyESz. 1996: 111). Így jött létre a csuvas nyelv ősében a *vur-* alak, majd ebből kölcsönösséget jelentő képzővel az az igealak, amely a modern csuvasban *wäpç-* alakként létezik 'harcolni, háborúzni' jelentésben (CsOSz. 70). Ebből a *wäpç-* igealakból jött létre szóképzéssel a *wäpçä* főnévi alak, amelynek jelentése 'háború'. A szócikk szerint ugyanez az alak a csuvasban melléknévi jelentést is hordoz (CsNyESz. 1964: 50).

A kazakban, a karakalpakban is találhatunk példát arra, hogy a szó eleji protézis betoldódása nem kizárólag csak a csuvas típusú török nyelvekben történt meg, ezekben ugyanis a szókezdő *o* és *ö* magánhangzók elé egy félhangzó *u* toldódott be, amely a kiejtésben közel áll a *v*-hez (Fodor, 693).

Mint látjuk, a kipszák nyelvekben előforduló félhangzó *u*-ból a csuvasos nyelvekben *v* mássalhangzó lett. (Arra, hogy egyes rokon nyelvekben a *v* és *u* hangok között korreláció keletkezhet, más nyelvcsaládból is hozhatunk példát. Ilyen jellegű változás figyelhető meg a szláv nyelvek némelyikében, például a szerbben és a horvátban, ahol a többi szláv nyelv *v* hangalakú, '-ba/-be' és '-

ban/-ben' jelentésű elöljárószava *u* lett, vö. orosz: Я иду в город. 'Megyek a városba.' → szerb: Идем у град.; horvát: Idem u grad.)

A köztörök és csuvas nyelvek közötti szabályos változásra további példaként említhetjük az alábbiakat is: köztörök *ot* → csuvas *vat* 'tűz'; köztörök *oku-* → csuvas *văka* 'olvasni'; köztörök *ulug* → csuvas *vălăk* 'nagy'.

Ehhez a példasorhoz kapcsolódva szeretném megemlíteni egy meglátásomat a magyar tízes számnevek *-van/-ven* utótagjai vonatkozásában. Ismereteim szerint még nem volt mások által publikálva az a gondolat, hogy esetleg ugyanilyen átvétellel kerülhettek be a magyar nyelvbe a tízes számneveink utótagjaként használt *-van*, *-ven* alakok, amelyek szerintem a köztörök *on* 'tíz' szónak csuvasba átkerült *von* alakjából keletkezhettek a magyarban. A magyarok által átvett alak a *-von* lehetett, amely nyíltabbá válással *-van* alakot öltött, ez maradt meg a *hatvan* és *nyolcvan* számnevekben, míg a *negyven*, *ötven*, *hetven* és *kilencven* számnevek *-ven* utótagja a magyar hangrendi illeszkedés tendenciájának hatására jöhetett létre.

Még egy pillanatra megállva a köztörök magánhangzós *ur-* és a *v-*vel bővült csuvasos alaknál, szeretnék a magyar nyelvből is említeni olyan párhuzamokat, amelyek a meglátásom szerint ugyanannak a szónak protézis nélküli és protetikus változatai. Ide tartozhatnak, a keletkezésüket tekintve akár össze is tartozhatnak pl. az *acsarkodik* és a *vicsorog* szavaink. Az előbbit a magyar *agyar* főnévből keletkezett alakként magyarázzák (Zaicz, 4), míg az utóbbit egy önállóan nem adatolható tőből származtatják (Zaicz, 913), de úgy gondolom, hogy a *vicsorog i-*je eredetileg mély magánhangzó lehetett. Érdekes, hogy a baskír nyelvben van egy *azsar* főnévi alak (BOSz. 11), és a tő jelentései közt ott találjuk a 'fenyegetni, fellépni valakivel szemben' jelentéseket is. Érdemes lenne esetleg ilyen irányban megvizsgálni a magyar *acsarkodik* ige török nyelvi párhuzamának (vagy törökből való származtatásának?) kérdését. Erre a jelenségre nem csupán a közneveink köréből, hanem magyar helynévkészletünkben is hozhatunk példákat. Ilyenek lehetnek az ugyanazt a települést megnevező helynevek, például a Komárom vármegyei, 1233-ból mindkét (tehát *v-* és *v* nélküli) formában is adatolt *Igmánd* és *Vigmán* helynevek (Györffy, 3: 343) vagy a Fejér vármegyei *Vinér* és *Inér* (Györffy, 2: 416), illetve az ugyancsak Fejér vármegyében fekvő *Atya* és *Vatya* helynevek (Györffy, 2: 414).

A *ver* ige csuvas etimológiai szótárakban közölt szóalakjában a töben található magánhangzó félhangzó, és feltehetően mélyebb árnyalatú, így tehát feltehetjük a kérdést, hogy ez a félhangzó értékű magánhangzó a magyarban miért lett magas, és miért nem maradt mély. A válasz talán az lehet, hogy a magyar nyelvben ősidők óta kétféle *e* hang létezik: az egyik csak nyelvjárási szinten (és nem minden nyelvjárásban) van meg, a másik pedig a köznyelv mindenki által ismert *e* hangja. Míg az egyik nyíltabb, a másik zártabb. A nyelvjárási hangként ejtett *e* hangot az ezt a nyelvjárást nem ismerő magyar

beszélők hajlamosak *a*-nak hallani. (Talán emiatt is alakultak ki egyes magas és mély magánhangzós szópárok, mint a *kever-kavar*, *Kenese-Kanizsa* stb.) Meglátásom szerint a szót átvevő és elterjesztő magyar nyelvi kisebb közösség valószínűleg *e*-nek érzekelte a csuvasos félmagánhangzót, mert a magyar *e* hangot tartotta a magyar magánhangzók közül a leginkább hasonlónak a nyelvünkbe történő átvétel során, s ez a változat terjedt el széles körben.

A csuvasos *ver* ige magyar nyelvbe kerülésének történeti hátterét őseink egykori érintkezéseivel, együttélésével, illetve közös harci cselekményeivel magyarázhatjuk, mint ahogy az a többi átvett szó vonatkozásában is történt. És mivel a magyarban amúgy is szép számban találhatók török, azon belül csuvasos jövevényszavak, miért kellene kizárnunk éppen ennek a tőnek a nyelvünkbe történő kölcsönzését?

### 3. A *ver*- igető háború, harc jelentésben a magyarban és más nyelvekben

Áttérve a dolgozat bevezető gondolatában említett, más nyelvek irányában történő vizsgálódásra, a továbbiakban a *ver* igének a „harciasabb” jelentésére szeretnék fókuszálni. A *ver* igénk tárgyias igeiként is használatos a harci cselekmények bemutatása során, hiszen a jelentéseiben ott van a harcolás, a kölcsönösség mozzanata: *megverte* az ellenséget, *leverte* a lázadást, *kiverte* a betolakodót stb., de ez a mozzanat a *megverekedik* (valakivel) igében még egyértelműbben jelenik meg.

Úgy gondolom, hogy a magyarban a *verekedik* ige, illetve az ebből képzett *verekedés* főnévi alak a régiségben magában hordozta a ’háborúzik, csatát vív’ jelentést, amire az archaikusnak tekinthető csángó nyelvjárásból származó adatok utalhatnak (sajnos ezek az adatok nem a középkorból származnak). A moldvai csángó nyelvben a háborút *verekedésnek* nevezik. Erre az Új magyar tájszótár adatain túl két másik forrás is utal (ÚMTSz. 5: 690), amelyek ezt írják: „Styefán a natykirál járt vala a *verekegyészbe*, gyet hajtotta ki a pogánokat, sze hoty mektyért, honn mán meksánták a húshagyászt” (Harangozó, 38). A moldvai Bogdánfalván és Somoskán is használták a *verekedés* szót ’háború’ jelentésben, az ott feljegyzett „kap *verekedészeket*” szerkezetet ugyanis így magyarázzák: ’háborúba keveredik’ (Hoppa, 46, 83). Ismereteim szerint a csángók az első világháborút *nagy verekedés* néven említették.

Más nyelvekre kitekintve, ha megnézzük, hogy a harcot, háborút is jelentő *ver* igét a magyaron és a csuvason kívül még mely nyelvekben vélhetjük felfedezni, akkor az angol *war* főnév ’háború’, illetve igei alakként a *to war* ’háborúzik’ (és a *war*ból képzett *warrior* ’harcos’) szó nem kerülheti el a figyelmünket. A *war* szót illetően azt olvassuk (OED/war), hogy a nagyon régi időkben az angolban nem volt közös szó a háborúra, és a használt változatok közül végül a *war* szó lett az általánosan elfogadott. E szó alapja az

óangol, 'nagyszabású katonai konfliktus' jelentésű *wyrre*, *werre*, amely a szócikk szerint a frank \**werra* szóból származik, ez pedig az ősgermán \**werz-a* alakra megy vissza. Az indoeurópai alapnyelvi változata \**wer-* alakban, 'össz-szezavar, összekavar' jelentésben létezhetett. Mint írják, az óangol *werra* alak átkerült a latinba is, ebből születtek a neolatin nyelvekben meglévő *guerra* (olasz, spanyol, portugál) és *guerre* (francia) alakjai. Fodor István szerint a spanyolba a *guerra* szó a nyugati gótból került át (Fodor, 1263). Ugyanakkor a latinban is létezik egy *ver-* elemet tartalmazó tö, amely jelen van a *verber* igében is, Ennek 2. jelentése: 'üt, vág, ver, csapdos'. Az kérdés számomra, hogy vajon miért nem bővült e tö jelentése a 'harcol, háborúzik' szintjéig (LMKSz. 590).

Úgy gondolom, hogy a német nyelvben is megvan a *ver* tö, ráadásul két alakban is. Az egyikre példaként az ismeretlen eredetűnek tekintett *wirr-* tövéből származó *Wirren* főnévi alakot említhetem (Kluge, 894), amely 'zavargást, háborgást; harcokat' jelent (Wahrig, 1440). A másik töváltozat pedig a *wehr-* lehetne, amelyről azt olvassuk, hogy mára elavult tö, jelentése: 'véd'. Ugyanakkor jelen van ez a tö a ma is használt *Wehr* főnévben, amelynek jelentése: 'védelem' (Kluge, 879), illetve pl. az *abwehren* 'kivéd, elhárít' igekötős igei alakban. A *wehr-* ige megvolt az ófelnémetben, az ószászban, a gótban, az óészakiban és az óangolban is. Etimonját a közgermán \**war-ija-* alakra vezetik vissza, amely pedig az ie. \**wer(u)-* töből származhat, bár megjegyzik, hogy az igező indoeurópai *u* elemének nincs nyoma a germánban. Igaz, hogy a német *wehr-* igében a védelem mozzanata a domináns, de ha belegondolunk, mégiscsak ugyanazon dolog két aspektusáról van szó, hiszen a megtámadott fél védi magát, és ha sikerül, *visszaveri*, *megveri* az ellenséget.

Az is elgondolkodtató, hogy a magyarok vajon miért cserélték le a korábbi *ver(ekedés)* szót a *háború* alakra. Ez utóbbi, egyébként már igen korán, 1138-ban előforduló szóról azt olvassuk, hogy egy fiktív tö származékának kell tekintenünk, amely a jelentésében a kavargás, nyugtalanság, izgatottság, viaszály mozzanatát hordozza (ÚESZweb<sup>beta</sup>/háború). A *háború* kérdőjellel 1423 körülre datált adatában a modern értelemben használt, 'népek, országok közötti fegyveres küzdelem, Krieg' jelentés jelenik meg. Csak nagyon óvatosan szeretném felvetni, hogy a magyar *háború* szavunk nincs-e kapcsolatban a honfoglaláskor a kazároktól elszakadt és a magyar törzsekhez csatlakozott, viselkedésük alapján *kabar* néven említett, csoportokat jelölő szó tövével, amelyről azt tanultuk, hogy 'lázaókat' jelenthet. A *kabar* szóalak, úgy gondolom, igen közel áll a magyar *hábor(o)g-* igezőhöz is, és mivel a kabarok egykori jelenléte és szerepe a magyarok történelmében elfogadott ténynek tekinthető, a *háború* szó talán a Kárpát-medencei időszakban válthatta az addigra elavultnak tekintett *ver(ekedés)* szót.

A *ver* igető magyar nyelvbe kerülése kapcsán az a kérdés is megfogalmazódott bennem, hogy vajon nem lehet-e kapcsolatba hozni a *ver* tövel a *berzenkedik* ige tövét. Van ugyanis *vergődik* igealakunk, amely az elégedetlen(kedő) lelki állapottal járó testi viselkedést is jelölheti. Az írásban először 1566-ban felbukkanó *berzenkedik* ige 'elégedetlenkedést, zúgolódást' jelent. (Ugyanezt a jelentést hordozza magában a germánok által őrzött *wirr-*, *werr-* vagy a modern angol *worry* alak is.) Az onomatopoetikusnak tekintett *berzenkedik* igét a fél évszázaddal azelőttől adatolható *borzad*, illetve az 1548-ból fennmaradt *borzongat* ige családjával, a tövét pedig a *bozót* szóval hozzák összefüggésbe (ÚESZweb<sup>beta</sup>). Igaz, hogy a *vergődik* igéhez képest a *berzenkedik* alakban változás ment végbe a szókezdő mássalhangzóban, de a régiségben a *v* és *b* hangok képzés szempontjából közelebb állhattak egymáshoz, és idegen nyelvi alakok átvétele esetén nagyobb valószínűséggel történhettek meg. Különösen akkor, ha arra gondolunk, hogy az átvétel nem „össznépi” szinten történt, hanem egyes magyar csoportjaink vették át és adták tovább a maguk nyelvi jellegzetességei alapján a többinek.

A szláv nyelvek kapcsán is szeretnék egy figyelemre méltó dolgot megemlíteni: ott a háborúra általában a *vojna* szót használják, viszont ebben a témakörben, 'küzd' jelentésben létezik egy veláris magánhangzót tartalmazó igető is, a *bor-*, amelynek jelentése 'birkózik, küzd'. Úgy gondolom, hogy ez is – csakúgy, mint a magyar *birkózik* – a török veláris magánhangzójú *bir-* igrére vezethető vissza. Az oroszban például a birkózás mint sport neve: *борьба*, a 'küzd, harcol' jelentésű ige pedig *бороться* alakban létezik. Vasmer szerint a *bor-* igető jelentése: 'védekezik', de rokonnak tekinti ezzel a tövel az óizlandi *beria* 'üt' és *beriask* 'küzd, harcol', a középfelnémet *berjan* 'üt', a latin *ferio* 'üt, vág' szavakat is (Vasmer, 197). (A modern angolban a birkózás neve: *wrestling*, és úgy tűnik, hogy a *tő* ebben a szóban a *v*-s alakot őrzi.) A litván és a lett, illetve az albán szavak megadása a *ber-* tö indoeurópai eredetét igazolja, de nehéz elvonatkoztatni attól, hogy az 'üt, vág' jelentések a török nyelvek és a magyar *ver* alakjaival is rokonságot mutatnak.

#### 4. Összegzés

Dolgozatomban a *ver* tőnek a csuvas nyelv valamely ősi változatából való átvételi lehetőségét kívántam igazolni, illetve arra rámutatni, hogy a török nyelvcsaládból kimutatható *ver* szó 'harc, háború' jelentésben nem csupán a magyarban bukkan fel, hanem az indoeurópai nyelvcsalád több nyelvében is jelen van. Annak kiderítése, hogy a *ver* szó mikor lett tagja e két külön nyelvcsalád szókészletének, illetve kiknek köszönhetően, milyen módon történhettek átadások, átvételek, a jövő izgalmas kutatási feladata lehet.

## FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- BOSz. (1996) = *Baskír-oroszlótar. Башкирско-русский словарь 32000 слов.* Издательство „Дигора”, „Русский язык”. Москва.
- Clauson, Sir Gerard (1972): *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century. Turkish.* At the clarendon Press. Oxford.
- CsNyESz. (1964): = *A csuvas nyelv etimológiai szótára.* Егоров В. Г. (1964): *Этимологический словарь чувашского языка.* Чувашское книжное издательство. Чебоксары.
- CsNyESz. (1996): = *A csuvas nyelv etimológiai szótára.* Федотов М. Р. (1996): *Этимологический словарь чувашского языка.* Чувашский государственный институт гуманитарных наук. Чебоксары.
- CsOSz. (1985): = *Csuvas-oroszlótar. Чувашско-русский словарь.* Под редакцией М. И. Скворцова. „Русский язык”. Москва.
- EWUng. = Benkő Loránd (szerk.) (1992): *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–3.* Akadémiai Kiadó. Budapest
- Fodor István (1999): *A világ nyelvei.* Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Györffy György (1972–1987): *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* II–III. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Harangozó Imre (2008): *Magyarok Kelet kapujában. Vázlatok a csángó magyarsággal kapcsolatos néprajzi és történelmi kérdésekről.* In: Botos László főszerk.: *Magyarságtudományi tanulmányok.* Hun-idea Szellemi Hagyományörző Műhely.
- Honti László (2013): *Ver. Folia Debreceniensia 20.* Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszék. Debrecen.
- Hoppa Enikő (2014): *Műk csángóul beszélünk. A moldvai magyar nyelvjárás.* Pannónia Könyvek. Pécsi Tudománytár.
- Kluge, Friedrich (1999): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / Kluge.* Bearbeitet von Elmar Seebold. Berlin; New York: de Gruyter.
- LKSz. = Gyökös Alajos szerk. (2007): *Latin–magyar kéziszótár.* Akadémiai Kiadó. Budapest.
- OED = *Online Etymology Dictionary.* <https://www.etymonline.com> (letöltve: 2025.10.30.)
- ÓTSz. = *Ótűrk szótár. Древнетюркский словарь.* (1969). Издательство Наука. Ленинград
- TESz. = Benkő Loránd főszerk. (1967–1976): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.* I–III. Akadémiai Kiadó. Budapest
- ÚESZWeb<sup>beta</sup>: = *Új magyar etimológiai szótár.* <https://uesz.nyttud.hu/index.html> (letöltve: 2025.10. 30.)
- ÚMTSz. = B. Lőrinczy Éva főszerk. (2010): *Új magyar tájszótár. 5.* Akadémiai Kiadó. Bp.
- Vasmer, Max (1986): Макс Фасмер: *Этимологический словарь русского языка.* I–IV. Прогресс. Москва.
- Wahrig, Gerhard (1990): *Deutsches Wörterbuch.* Német értelmező szótár címszavakba foglalt nyelvtani áttekintéssel. Kultúra International. Budapest.
- Zaicz Gábor (2006): *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete.* Főszerkesztő: Zaicz Gábor. Tinta Könyvkiadó. Budapest.

## SZERZŐI ADATOK

Kiss Kálmán PhD, főiskolai tanár  
 Nyíregyházi Egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet  
 Idegennyelv-oktató és Vizsgáztató Intézeti Tanszék  
[kiss.kalman@nye.hu](mailto:kiss.kalman@nye.hu)